

VAN ZOYS TOT SOEST

TIJDSCHRIFT VAN DE „HISTORISCHE VERENIGING SOEST”

3e jaargang, nr. 2, herfst 1982

Historische Vereniging Soest
Opgericht 8 mei 1980.

Bestuur:

Voorzitter : P.J. van Doorn, Schoutenkampweg 113, Soest
Secr.-Penningm.: P.J. van den Breemer, Vosseveldlaan 21, Soest
Overige leden, vertegenwoordigers werkgroepen:
Mr. E.A. Bánki, Hildebrandlaan 29, Soest
A.J. van den Dijssel, Lange Brinkweg 11, Soest
F.S.I. Knaapen, Nassaplantsoen 10, Soest
W. Schimmel, Steenhoffstraat 73, Soest
G. Staalenhoef, Aalsmeerweg 32 III, Amsterdam

Redactiecommissie:

Eindredacteur : F.S.I. Knaapen, Nassaplantsoen 10, Soest
Leden : E. de Bree, Braamweg 54, Soest
P. Siegers, Van Straelenlaan 8, Soest
Vormgeving : F. Elsmann, Bachweg 66, Amersfoort

Alle rechten voorbehouden.

Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van het bestuur van de Historische Vereniging Soest.

De contributie is vastgesteld op vijf en twintig gulden.

Betaling op de rekening van de Historische Vereniging Soest, bij de Rabobank te Soest no. 3599-02235.

Gironummer van de Rabobank is 212775.

HISTORISCHE RECREATIE II

door Hans Kraal

Gingen we op onze vorige "historische" fietstocht richting Soest Zuid, deze keer zullen we eens "om de noord" gaan kijken, wat daar zo vroeger te beleven viel.

We stappen nu op bij station Soestdijk en gaan de Korte Melweg in, destijds de Teutsteeg geheten.

Onder 't viaduct door, de Melweg op. Na een bocht slaan we links de Maatweg in, en we passeren dan al gauw het punt, waar de waterafvoer van het rioolbedrijf onder dit polderwegje doorloopt. Waar dit water onder de spoorlijn Baarn-Amersfoort doorgaat, was vroeger een vrij grote kolk, die uitmondde in een wat smaller gedeelte dat met een brug onder het spoor doorstroomde. Aan de oevers, met hoog riet begroeid, was het daar een geliefd visplekje of "stekje", zoals dat heet. Wij noemden vroeger dat water: "Het gat van Koppen", zo geheten omdat er vlakbij een spoorwachtershuisje stond, waarin baanwachter Koppen woonde.

Wie weet nog, dat er meer van die huisjes stonden? Bij de diverse onbewaakte overwegen had je meer van die kleine woningen. Allemaal in dezelfde stijl gebouwd, met op de zijmuur een wit vlak met een groot nummer er op geschilderd. Bij het huisje aan de kolk was ook een overweg en daar kon je nog een heel eind de polder in kronkelen. De "oversteek" is er niet meer, maar gelukkig bestaat het paadje verder nog wel, en het is ook nu nog druk in gebruik bij de boeren. Halverwege was er vroeger een verbreed gedeelte van een paar sloten en dat was toen al de aanzet tot ons eerste natuurbad. Dat stukje water heette de Horrel en je kon er zowaar een stukje in zwemmen. Abusievelijk wordt dit weggetje ook Maatweg genoemd, maar het staat op de kaart als "weg in de maten". Het loopt dood bij de Eem ongeveer op de helft van "'t zure end", en die naam komt weer van de dijkweg aan de overkant van de Eem = 't Zuider Eind.

De rivier heeft hier een van de weinige lange rechte gedeelten. Met de wind vóór, was het een hele pukkel om daar tegenop te schaatsen. Afgelopen winter konden we nog eens van zo'n Eem-schaatsfestijn genieten.

In de mobilisatie winter '39-'40 heeft de Eem weken lang "dicht gezeten" en waren er gezellige "koek en zoopies" op het ijs. Je ging dan op een middag even naar "zee", zoals dat heette.

Terug naar het eigenlijke maatwegje. Dit liep vroeger door naar de Stadshouderslaan en zo kon je mooi met de hond even een rondje Maatweg doen.

Nu is dit uitstapje geblokkeerd door het compostbedrijf, maar het blijft toch een mooi stukje landschap, zolang je richting oost kijkt. Jammer alleen dat de bebouwing van Baarn zo opdringt.

In het voorjaar waren die landen vroeger paars van de pinksterbloemen, een prachtig gezicht. Nu zie je deze bloemen alleen nog langs de slootkant, omdat de moderne polder grasoogst eist, dat van tijd tot tijd het grasland geheel omgezet wordt en opnieuw ingezaaid.

In de sloten stikte het van de stekeltjes, die door ons hardnekkig werden gevist met een blikje aan een bezemsteel gespijkerd. Deze visstand is ook al weer minder geworden, door de betere waterbeheersing, waarbij de waterstand door bemaling lager is geworden.

Als we op de Stadhouderslaan uitkwamen, fietsten we deze weg een paar honderd meter af en gingen via de Praamgracht naar de Grote Weg bij het Paleis. Op de hoek had je dan Hotel Trier. Dit was een gerenommeerd hotel, dat stond op de plaats waar nu de Oranje flat is.

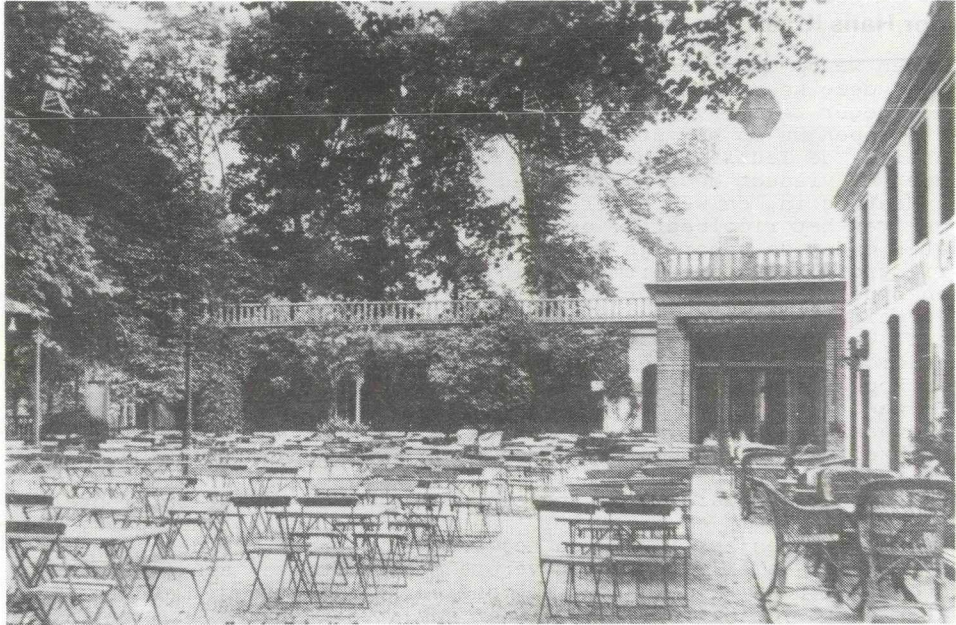

foto Prentencabinet

Hotel Trier, "met de leuke ijzeren cafétafeltjes"

Omgeven door grote terrassen en gemeubileerd met van die leuke ijzeren café tafeltjes, was dit etablissement zéér in trek. Voor de oorlog kwam daar de upper ten uit Baarn, Laren en het verdere Gooi. En dan nog wel ouderwets romantisch met koetsjes! De paarden werden afgespannen en vonden hun voer in grote stallen, die te bereiken waren onder een poort door, die onder een uitbouw van het hotel lag. In de voortuin stond een muziektent en daar speelde vaak zondagmiddags een militaire kapel uit Amersfoort. Het was er dan een drukke van belang.

De paardetram liep er vlak langs en die voerde ook koffie- of theedrinkers aan.

Het bedrijf was op den duur niet meer in z'n toenmalige vorm te handhaven en is naar ik meen in de vijftiger jaren gesloopt. Na de oorlog kon het er op 30 april nog zéér druk zijn, velen van u zullen dat nog weten.

Als we bij "Trier" overstaken, fietsten we verder langs de Praamgracht en kwamen dan al gauw bij een echt sluisje. De restanten van dit waterwerk bestaan nog. Alleen het fietspad niet meer. Die taak is nu overgenomen door de Jachthuislaan.

In het gedeelte Praamgracht tussen Stadhouderslaan en Spoordijk, ligt ook nog zo'n sluisje, maar beide schutplaatsen doen geen dienst meer. Vroeger waren ze in bedrijf, deels voor waterbeheersing, deels

als onderdeel van de vaarweg voor de turfpramen, die de toenmalige warmte-energie vervoerden naar de Eem, waar overgeladen werd in grotere schepen.

De oude straatweg richting Utrecht liep vlak langs de "Praam". Nu nog te zien aan de dubbele rij beuken. Het was een zeer smalle klinkerweg, die bij de Eikenhorst een bocht had. En op die plek kunt u nu nog het oude tolhuis vinden. Dat was de zogenaamde Veenhuizer Tol, want die lag aan het einde van de Veenhuizerstraatweg, nu zou je het daar Koninginnelaan of Koningsweg kunnen noemen. En hier gaan we nu even aan de kant zitten, om in een volgend artikel weer verder in de historie te fietsen.

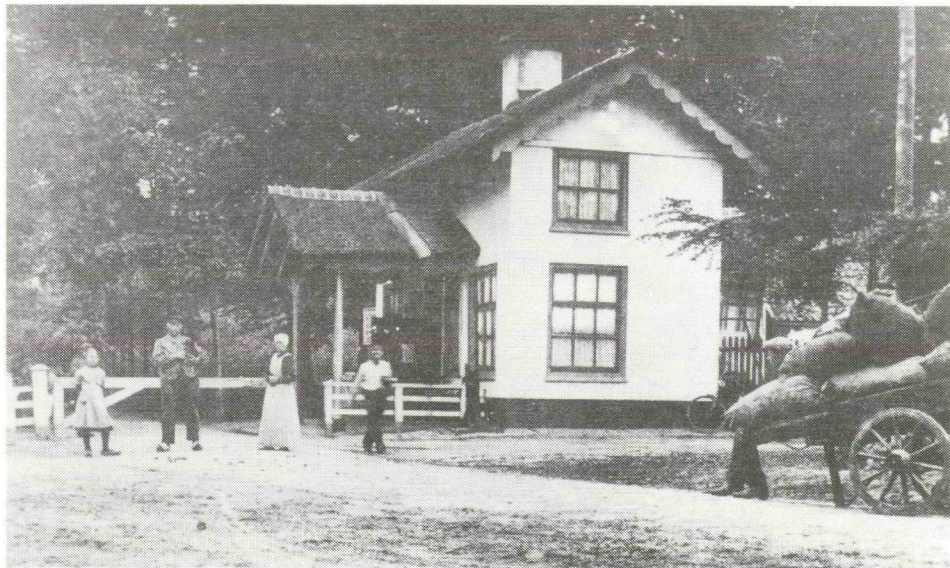

foto Prentencabinet

De Veenhuizer Tol

NIETS NIEUWS ONDER DE ZON?

Op een ansichtkaart, gedateerd te Hilversum 30 juni 1913 las ik:

"Gisteravond goed, heelhuids aangekomen. Een hoop mensen op 't Stationsplein, want er was eene staking van huurkoetsiers uitgebrosen.

's-Nachts was er vergaderd en gisterenmorgen om 6 uur legde men het bijltje erbij neer. Zij eischen meer loon en korter diensttijd; in plaats van 6 à 7 gld, 10 gld en in plaats van 5 u s'm - 1 uur 's-nachts, van 6.30 'sms tot 8 uur 's av. en om den anderen dag tot 10 uur. Na dien tijd extra loon!

Ik weet niet, maar ik geloof, dat de bazen wel iets zullen toegeven. Zoo is het hoogst schadelijk"

Nu, bijna 70 jaar later, zou het NOS-journaal dit grote nieuws zeker gekleurd binnen uw huiskamer op de beeldbuis hebben gebracht.

DE WAPENBORDEN IN DE NED. HERV. KERK TE SOEST

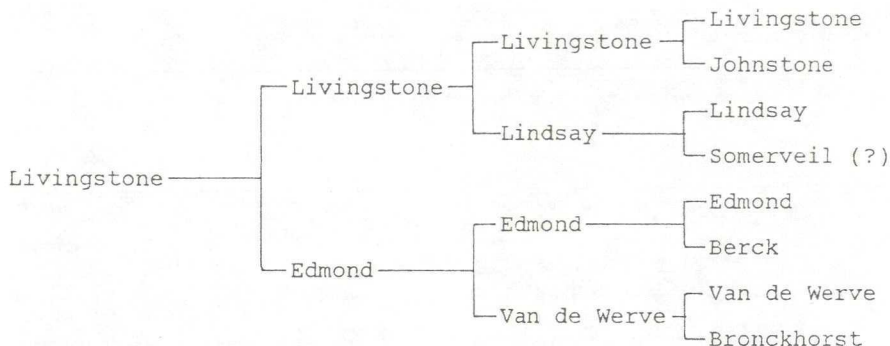
De families Edmond en Livingstone

door G. Stalenhoef

Tot de rouwborden die ca. 1821 aanwezig waren doch in 1887 niet meer, behoort ook een bord gewijd aan een Livingstone (Liveingstone); overleden 20 februari 1679. (1)

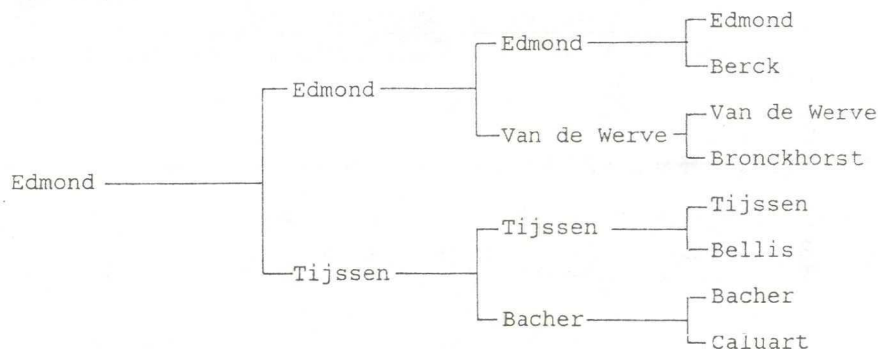
Het bord droeg als hoofdwapen een gewoon schild en betreft dus een man uit de bedoelde familie.

Uitgaande van de beschreven wapentjes kan het volgende staatje worden opgesteld:

In de kerk is nog wel aanwezig een bord (ruitschild; ons nr. 7) voor een ongehuwde dochter van het echtpaar Edmond-Tijssen; overleden 11 oktober 1692.

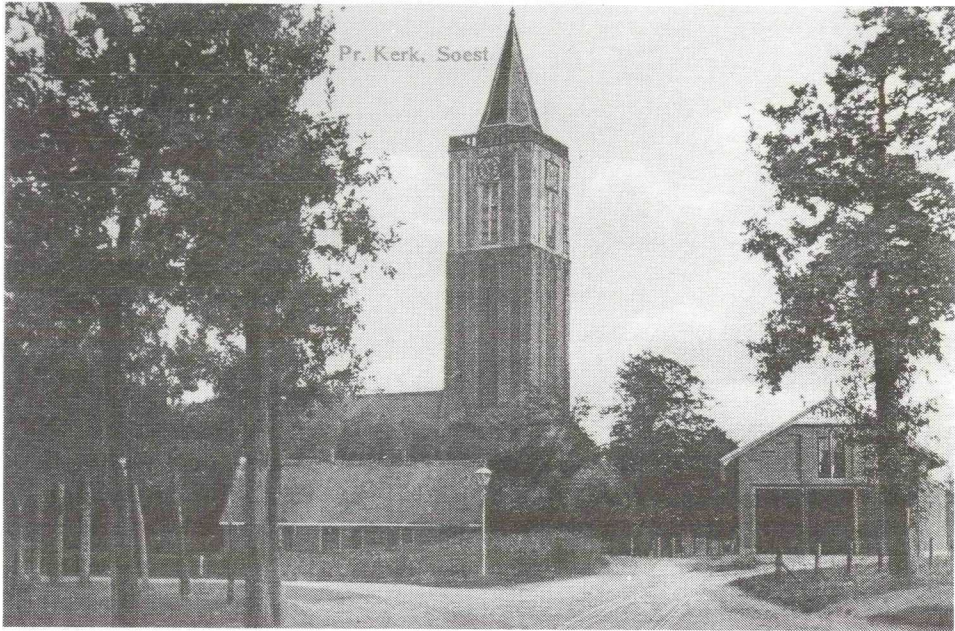
Haar kwartierstaatje ziet er als volgt uit:

Wij zien nu dat de vader van dit meisje een broer is van de moeder van de heer Livingstone van het vorige bord.

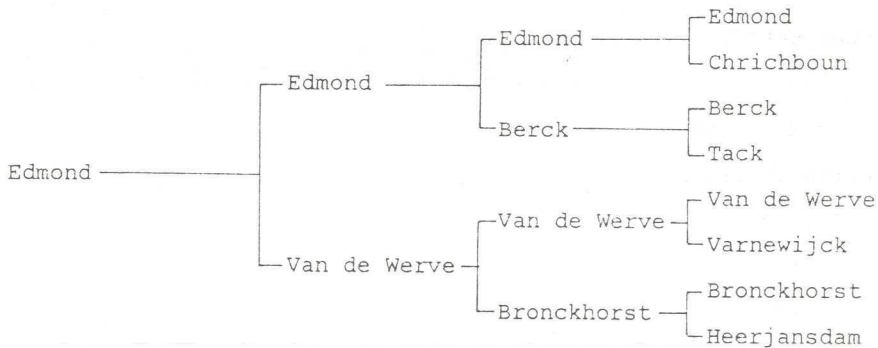
Het verloren gegane bord Edmond (met ruitschild) dat in 1821 nog wel aanwezig was betrof een meisje dat ongehuwd overleed op 22 mei 1680. (1)

Haar acht kwartieren zijn dezelfde als van de vorige, zodat hier sprake is van zusjes.

Het andere in de kerk nog aanwezige bord Edmond (ons nr. 8) is van een gehuwde vrouw (overleden 26 januari 1684), gehuwd met een heer Livingstone.

Haar kwartieren zijn:

Dit betreft dus de moeder van de heer Livingstone van het eerst genoemde bord.

Van de familie Livingstone heb ik nog slechts weinig gevonden. (2)

Van de familie Edmond is de onderstaande (zeer onvolledige) kwartierstaat opgesteld.

Vanzelfsprekend zijn aanvullingen van harte welkom.

Kwartierstaat Edmond

- 1 a) N. Edmond (zn), geb. ca. 1622-'32
 geh. ca. 1645-'50 ?
- N. Tijssen.
 Uit dit huwelijk:
 aa) N. Edmond (dtr.)
 geb. ca. 1650 ?
 ovl. 22 mei 1680; ongehuwd (bord verloren)
- ab) N. Edmond (dtr.)
 geb. ca. 1650 ?
 ovl. 11 oktober 1692; ongehuwd (bord nr. 7)
- 1 b) N. Edmond (dtr.)
 geb. ca. 1622-'32
 ovl. 26 januari 1684 (bord nr. 8)
 geh.
- N. Livingstone
- Uit dit huwelijk:
 ba) N. Livingstone (zn),
 geb.
 ovl. 20 februari 1679 (bord verloren)
2. Thomas Willems Edmond
 geb. ca. 1593
 ovl. 5 maart 1632; 39 jaar oud (3)
 geh. 1622
3. Maria van de Werve
4. William Edmond, geb. ca. 1570 ? (4)
 ovl. vóór 1642
 geh.
5. Agnes Berck, geb.
 ovl. 's Gravenhage 1642
 overluid Utrecht 25 juli 1642
6. Hendrik van de Werve
7. Geertruit Bronckhorst
8. N. Edmond
9. N. Chrichboun
10. Mathijs Berck
11. Wilhelmina Tack
12. Dirk van de Werve, ridder
13. Françoise Varnewijk (Vaernewijck)
14. Peter van Bronckhorst
15. Maria van Heerjansdam

(1) Volgens A.C. Snouckaert van Schauburg (zie van Zoys tot Soest, 2e jrg. nr. 4, blz. 10)

- (2) J. Mac Lean "De garnizoenen der Schotse Compagnieën voort 1665" in Gens Nostra, 27 jrg. (1972) blz. 382/386.
In dit artikel wordt een aantal militairen genoemd met de naam Livingstone (Levystone); het is echter nog niet gelukt vast te stellen of hierbij ook leden zijn van de hier bedoelde familie.
- (3) Volgens het Wapenboek, getiteld "Grafs en wapens der kerken van Uytrecht" deel 1 folio 159 (in handschrift aanwezig in het Gemeente-archief van Utrecht) hing in de St. Janskerk te Utrecht een grafbord van Thomas Willemsen Edmond, overleden 5 maart 1632; oud 39 jaar. Het wapen wordt als volgt omschreven: "In blauw een keper, geschakeerd met goud en rood, gaande over twee schuingekruiste zilveren zwaarden met gouden gevesten naar boven en vergezeld beneden van een gouden ster tussen de punten der zwaarden geplaatst".
De Heer R.T. Muschart (De Nederlandsche Leeuw, 65 jrg. (1948, kolom 100) heeft er indertijd op gewezen dat de familienaam foutief werd aangegeven en diende te luiden Edmond.
Er wordt daarbij verwezen naar een wapenbord te Soest (ons nr. 7).
- (4) Gebruikmakende van de artikelen Snouckaert en Mac Lean kan van hem de volgende loopbaan worden opgesteld:
1589 Zaltbommel (Col. Edmond)
1589; 10 juni, kapitein over compagnie Lanciers (Guillaume E.)
1592-'93 Breda (Col. Edmond)
1593 Bergen op Zoom (Sir William Edmond)
1594 Heusden (Col. Edmond)
1597 Ritmeester in slag bij Turnhout
1599; 11 juni Kolonel van het regiment Schotten van wijlen Alexander Murray (Guillaume Edmond)
1599; 10 augustus kapitein over een Kompagnie colonelle (Lijfkompagnie) van wijlen capitein Bouting
1600 kolonel over Infanterieregiment Schotten bij de tocht in Vlaanderen en de slag bij Nieuwpoort (1600 !!), benevens voor Oostende
1600 Gorcum (Col. Edmond)
1600 Dordrecht (Col. Edmond)
1603-'07 Utrecht (Col. Edmond)
1605 's Gravenhage (Sir William Edmond)
1614 Montfoort

JAN MUIS

door Engelbert Heupers

Hij was de bijkans legendarische figuur "Jan Muus", die tot 1922 in zijn plaggenhut aan het Vaarderhoogt, in het Soesterveen, woonde. Jan Muis stond in de wijde omtrek bekend als een vermaard belezzer, afstrijker en leverancier van katten- en hondvet, een veel gevraagd geneesmiddel. Hij was de laatste medicijnman-wonderdokter van Soest, al zijn deze titels mogelijk wat te wijds voor een holbewoner. Hoewel hij een zonderling was en een enigszins teruggetrokken leven leidde, werd hij toch door de buurt aanvaard en was hij beslist geen onaangepaste, die als een paria werd gemedend.

Van beroep was hij bezembinder-boendermaker. Officiëel stond hij bij de Burgerlijke Stand ingeschreven als veldarbeider.

De bezems en boenders, die hij maakte, verkocht hij in Soest en omstreken, waaronder Amersfoort. Heibezems kostten vijf cent per stuk en boenders om vuile pannen en potten mee schoon te maken, kostten vier voor een dubbeltje.

Wanneer we ons enigszins een beeld willen vormen van Jan Muis, dan moeten we hem zien tegen de achtergrond van de tijd en de maatschappelijke verhouding, waarin hij leefde.

De volksgeneeskunde in ons land tierde welig, hoewel kenteringen op dit gebied reeds in zicht waren. Andere inzichten op geneeskundig gebied braken door. Iemand uit een sociaal lager gestelde klasse moest het vaak zonder geneeskundige hulp stellen. Hoogstens en in uiterste geval kreeg men een dokter toegewezen via het armbestuur van de kerk of van de gemeentelijke armenzorg.

Het was dan ook begrijpelijk, dat de gewone man zijn toevlucht zocht bij allerlei huismiddeltjes. Hij liet zich belezen of overlezen, bestrijken of afstrijken om van zijn kwaaltjes af te komen en hij gebruikte smeerseltjes en zalfjes van eigen fabrikaat of samengesteld door een medicijnman als Jan Muis.

De smerigste en vieste brouwseltjes waren toen heel gewoon; hoe viezer hoe beter, dacht men.

Jan Muis was de wonderdoender, wiens hulp werd ingeroepen door de hei- en veenbewoners, turfstekers, -baggeraars en -trappers, broodarme mensen, die leefden van aardappelen en roggebrood met reuzel. De honger was hun metgezel. Een dokter was voor hen niet te betalen, laat staan dure medicijnen. Jan Muis belas en gaf zijn zelfgemaakte honde- en kattenvet voor niets weg.

Hij wilde voor zijn kunde en hulp niet betaald worden. Hij sprak de taal van de mensen, die bij hem om hulp kwamen. Hij kende hen bij naam en toenaam. In hem had men vertrouwen.

Van de witte doktersjas had men een heilige afkeer, die stond voor velen gelijk met pijn lijden.

De hulp van Jan Muis was er één van naastenliefde en burenhulp. Wanneer er nood was, een zieke geit of een ziek kind, dan ging men naar de wonderdoender aan de Vaarderhoogtweg. Degenen, die hij had geholpen en genezen, verspreidden zijn kunde en roem verder. Hij was in het laatst van zijn leven haast omgeven met een mystiek aureool, dat hem op de buurtbewoners en ook op anderen overwicht en aanzien gaf.

Al lang was het opgevallen, dat hij nooit of te nimmer meer werkte en toch altijd te eten had. Wel maakte hij af en toe wat boenders en heibezems, maar dat mocht feitelijk geen naam hebben.

Het praatje ging, dat hij tot de vrijmetselaars behoorde en geen armoede kende of hoefde te kennen. Als hij geen geld meer had, was er geen nood. Hij ging op een kruisweg staan en daar kreeg hij van een grote onbekende, Joost mag weten wie, geld bij hopen, soms mudzakken vol. Het werd hem op de kruisweg uitgeteld en Jan had het maar voor het oprapen. Waar die plek op de kruisweg was, wist niemand behalve Jan.

Jan Muis was een magere lange gestalte; hij had een hoekig, scherp gesneden gezicht, omlijst met een lange baard en een snor.

Zijn lange grijze haren vielen hem in de nek en over de schouders. Een barbier of kapper kende hij niet en als hij zo iemand al kende, dan kwam hij er niet al te dikwijls over de vloer. Zijn kleding had, letterlijk en figuurlijk genomen, niet veel om het lijf. Ze bestond meestal uit een rafelige broek en een boezeroen.

Hij rookte uit een groezelig wit kalken pijpje, dat hij meestal

ondersteboven gekeerd in de mond, tussen zijn bruingele afgebrok-
 kelde tanden hield. Zonder pijp was Jan Muis ondenkbaar.
 Hij leefde in een ingegraven hol, half boven half onder de grond.
 Het strooien dak, zonder schoorsteen, stak boven de grond uit.
 Er was maar één vertrek. Tegen één van de uit heidezoden bestaan-
 de wanden bevond zich de stookplaats; een open vuur met een haal,
 waaraan een ijzeren ketel hing. Vanaf de zolder hing een klein pe-
 troleumlampje, een zogenaamd "floepertje", dat een zeer spaarzaam
 licht verspreidde in de bijkans aardedonkere ruimte.

Wanneer er gestookt werd of honde- of kattenvet in de ketel gekookt werd, dan trok de rook en de stank door de deuropening naar buiten. Jan had geen last van rook en stank en al moest hij af en toe een beetje hoesten, wat zou dat.

Water en zeep waren voor hem ongekende begrippen. Water kende hij alleen om te drinken.

Er was volgens Jan Muis geen beter geneesmiddel als zijn honde- en kattenvet. Het was echter niet altijd voorradig, want er waren niet altijd honden en katten, die moesten worden opgeruimd.

Wanneer de huisdieren oud of lastig werden, bracht men ze naar Jan Muis. Zonder enig gewetensbezwaar werden de beesten afge- maakt en geslacht. Van de botten en het vlees maakte Jan zijn beroemde zalf. Hij kookte het net zo lang tot het vet zich afscheidde en het er met een lepel kon worden afgeschepst. Als het een poos had gestaan werd het een kleurloze pasta, die Jan in potjes deed en wanneer hij die niet direct bij de hand had in lucifersdoosjes. De potjes en de doosjes werden weggezet voor de komende klanten. Het was spoedig in de omtrek bekend, als Jan weer een hond of een kat had geslacht en men weer bij hem terecht kon voor een "kwak" honde- of kattenvet.

Het deugde overal voor, voor springende en ruwe handen, voor wonden en jeuk aan handen en voeten of op andere delen van het lichaam. Het werd ook gegeven aan mensen, die zich gestoten of gesneden hadden of die onder uitslag of de zweren zaten.

In het bijzonder werd het aangeraden, wanneer iemand de fijt aan zijn duim had. Wanneer men bij het roggebinden ruwe handpalmen op- liep aan stro, waarmee de schoven werden samengebonden, dan moest men er een flinke hoeveelheid (een dot) hondevet opsmeren. Het pijnlijke schrijnen zou dan onmiddellijk ophouden.

Het kattenvet gebruikten de boeren voor de koeien, als ze zere of ontstoken melkspenen hadden.

Wanneer de medicijnen op waren en het liet zich aanzien, dat er binnen afzienbare tijd geen nieuwe voorraad werd verwacht, dan paste Jan andere middelen toe en ging hij over tot afstrijken en beleden van de pijn; hij legde rode koolbladeren en weegbreeblad op wonden en zweren, ook strooide hij verkruideld slangevel op een wond en gebruikte hij de schillen van tuinbonen tegen wratten. 1)

Wanneer genezing of verlichting van pijn na het gebruik van de aanbevolen middeltjes uitbleef, dan paste de medicijnman magische praktijken toe. De patient werd uitgenodigd naast Jan op de grond te knielen. Hij maakte een kuiltje in het gras tussen hem en zijn slachtoffer en vervolgens maakte hij drie maal met de wijsvinger van zijn linkerhand een kruis over het gat. Daarna moest de patient zijn wijsvinger in het gat steken en de pijn moest na zeven dagen verdwenen zijn. 2)

Na de Paasdagen kon men bij Jan Muis terecht voor eieren.

Ze werden slechts in beperkte mate verstrekt. Eieren, die op Witte Donderdag waren gelegd hadden volgens Jan Muis een bijzondere geneeskracht.

De kippen en kuikens van Jan kregen soms een bijzonder voer, bestaande uit maden of vleeswormen. Wanneer hij weer een kadaver van een hond had, hing hij die, na het koken, op in het kippenhok. Na verloop van tijd kwamen er door de vliegen, die er hun eieren in legden, een groot aantal maden te voorschijn. Deze "maje" vielen op de grond en werden opgegeten door de kippen en kuikens. Af en toe klopte Jan eens met een stok tegen het kadaver en er was weer ochtendvoer genoeg voor het pluimvee.

De "kukes" werden er vet van en groeiden als kool en het was bovendien goedkoop voer.
 Zo leefde Jan Muis in zijn hol aan het Vaarderhoogt, de magiër uit het Soesterveen. Nog altijd worden er sterke verhalen over hem verteld.

- 1) Zeven dagen lang moest men elke morgen verse schillen op de wratten leggen. De wratten zouden zwart worden om daarna te verschrompelen en te verdwijnen.
- 2) Het getal zeven was een magisch getal. Zeven dagen duurt het voor de sikkel van de maan half is en nog weer zeven dagen voor zij vol is, dan weer zeven dagen en de maan is half en na opnieuw zeven dagen is het nieuwe maan. In de bijbel komt het getal zeven meermalen voor. Jan Muis was thuis in de schrift, die hij te pas en te onpas aanhaalde.

*De Landman.
 Eerst gesaaid, Dan gemaaid.*

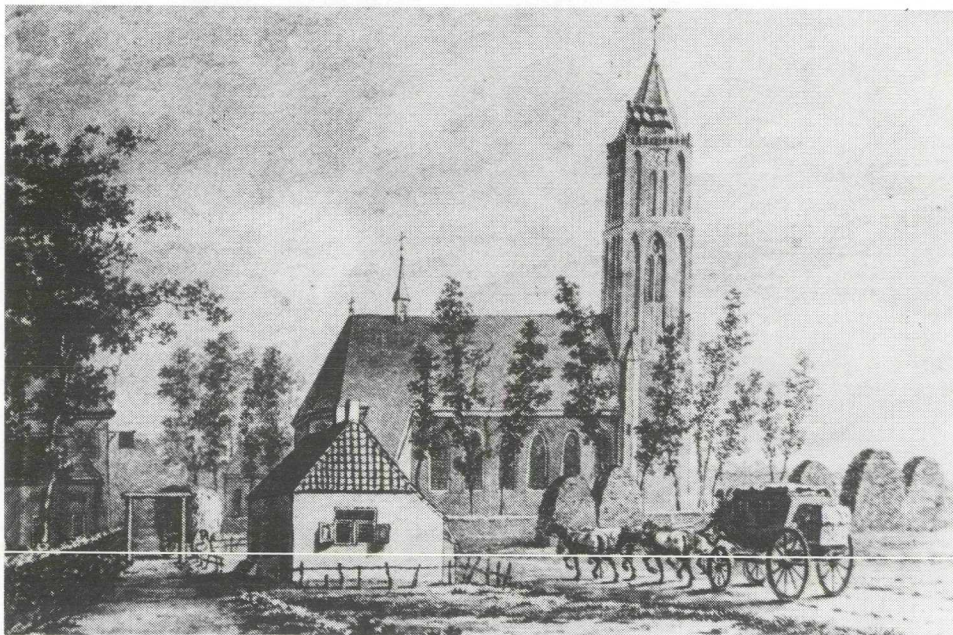
*Door Landbou, by des Heeren seegen,
 Word voor de Mens veel nits verkreegen:
 Maar die een ryken Oost begeerd,
 Getroost sich hier een wynig Slooven,
 Op't Veld van Hoopen en Gelooven,
 Syn Vrucht word eetwig niet verteerd.*

OP REIS - 200 jaar geleden

door P. Siegers

Kan men tegenwoordig binnen enige uren zijn Europese bestemming bereiken, een 200 jaar geleden vergde een reis toch heel wat meer tijd. Gaat u mee van Amsterdam naar Arnhem? In de "Historische Geographische Konst- en Reis Almanach voor den Jaare 1786" vinden wij een dienstregeling.

Van Amsterdam kan men dagelijks voor 5 gulden naar Arnhem, per persoon met 25 pond bagage (hierbij staat aan te merken, dat men op eenige ponden bagage meer, juist niet ziet, als maar de Koffers niet buitengemeen groot zijn). De postwagen vertrekt van het Post Comptoir op den Cingel en gaat via Naarden, Amersfoort, Achtevelt en Lunteren. 's Zomers vertrekt de wagen om 6 uur, 's winters met het openen van de poort. De aankomst te Arnhem is des avonds. Van Arnhem kan men 3 maal per week om 6 uur 's morgens met de Koninglijke Pruisische Postwagen naar Keulen via Cleef, Calcar, Xanten, Hoogstraat, Dormagen. De vracht bedraagt 8 gld. 14 st. Twee maal per week kan men verder met de Keizerlijke Postwagen of 3 maal per week met de Mulheimer Postwagen naar Frankfort aan de Main. Ligt het reisdoel echter meer in oostelijke richting, dan kan men twee maal per week van Arnhem met de wagen op Doesburg. Des zomers vertrek na aankomst van de Amsterdamsche postwagen, des winters de volgende dag vroeg.

De extra ordinaire postwagen op weg naar "De Drie Ringen"

Na aankomst van de Arnhemse postwagen kan men met de Koninglijke Pruisische Postwagen naar Berlijn en vandaar naar Koningsbergen in Pruisen, en naar Dantzig. In Berlijn komt men 8 dagen na vertrek uit Amsterdam aan.

De vracht van Doesburg tot Berlijn bedraagt 30 gld. 5 st. Na 4 dagen komt men in Dantzig en 2 dagen later in Koningsbergen. Van hier kan men verder oostwaarts naar Riga, Revel, Petersburg en gantsch Rusland. Een andere route voert van Doesburg in acht dagen via Munster, Cassel naar Leipzig. Van hier voert de postwagen u over Annaberg, Sneeberg, Johan Georgenstad en Freiburg naar Dresden, Voigtland en gantsch Saxe en Warschau, gantsch Silesien en Polen. Ook kan men van Dresden via Praag naar Weenen als de naaste route voor gantsch Hongarijen en Turkijen.

Een andere route op en door Duitsland begint in Naarden en gaat via Amersfoort, Deventer, Delden, Bentheim, Ipenbuuren op Osnabrug. De vracht bedraagt 15 gld. Daar en boven voor Tollen en Passagie-gelden 18 st. voor iedere persoon en van de overige bagagie 2 st. per pond. Van Osnabrug vertrekt aansluitend een wagen op Hamburg, op Bremen en op Lauenberg voor Holstein, Denemarken en Zweden.

Van Hamburg gaat men per Postwagen naar Kopenhagen, de vracht zijnde circa 26 gld. Alsmede naar Gottenburg, de vracht circa 36 gld. Voor het verzenden van goederen op Hamburg en Altona worden met drie stuivers per pond tot Osnabrug gefrankeerd, de boeken, victualie en het zilver met 2 stuiv. het goud met 1/8pCto. De goederen op de bovengemelde plaatsen betalen volgens de Vorstelijke Post-Ordonnantien daar van zijnde.

Voor spoed bestellingen kan men gebruik maken van extraordinaire postwagens met 4 paarden en halve postwagens met twee paarden, of voorspannen voor eigen rijtuigen, betalende men voor vier paarden van Naarden op Osnabrug 50 Rijksdaalders en voor twee paarden 25 rijksdaalders, met tollen en passagie-gelden.

Zoekt u het liever zuidwaarts? Dan gaan er van Rotterdam postwagens op Antwerpen en voorts via Villebroek, Brussel, Halle, Mons, Kamerrijk, St. Quintin, Compiegne, Louvre naar Parijs. Van Parijs reist men door gantsch Frankrijk met ordinaire en extraordinaire posten. Bestemmingen zijn o.a. Straatsburg, Calais, Rouen en Havre, Nantes, Bordeaux en Lyons. Van Lyons gaat men meestal te water naar Marseille.

Ook in het binnenlands verkeer gebruikte men de postwagen. Naar 's Gravenhage, vice versa, gaan twee wagens, in de winter één, uitgezonderd bij besloten water en stilligen der schuiten, ook dan gaan er twee. Alle deze wagens zullen moeten rijden, zo er maar één passagier gevonden wordt.

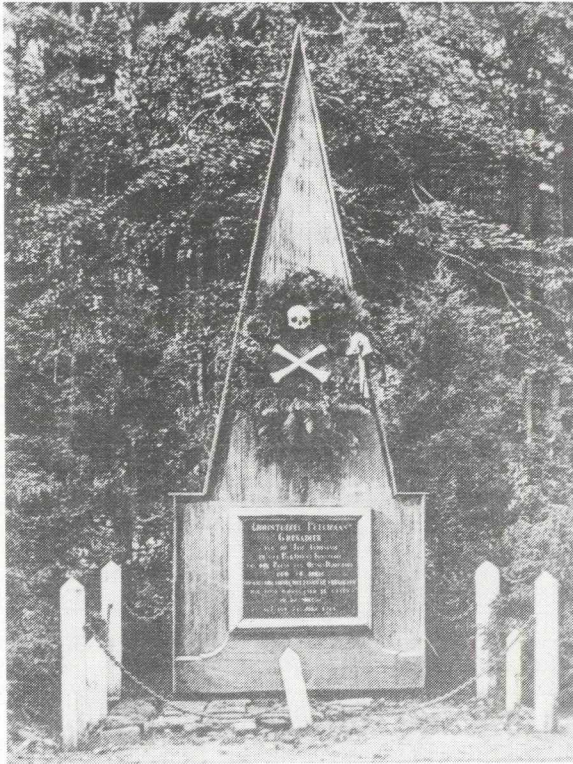
Op de zondagen rijdt er slechts één wagen; op den gewoonlijken jaarlijkschen Dank- Vast- en Bededag, alsook op den eersten Paasch-, Pinxter- en Kersdag, rijdt in het geheel geen wagen. Voor de vracht van de vier eerste of binnenste plaatsen zal betaald worden 4 gld. 12 stuiv. en voor de twee anderen 4 gld. 10 stuiv. Deze postwagen rijdt af voor 't Nieuwe Zijds-Heeren Logement op den Haarlemmerdijk. Om plaats te reserveren, adresseert men zich op den hoek der Beurssluis.

Een ander vervoermiddel was de trekschuit. Van Amsterdam op Haarlem vertrok elk uur, met het opengaan van de poort tot 's avonds 8 uur een schuit, op Utrecht 3 schuiten en op Gouda elke avond om 8 uur en bovendien 's morgens één, behalve in de wintermaanden november tot en met februari. Door Muiden op Naarden kon men 6 maal per dag, op Weesp 5 maal per dag. Alle avonden vertrekt van de Beerebyl een nacht-schuit op Leyden; de vracht bedraagt 19 stuiv. 4 penn. Verder waren er vele markt- en vrachtschuiten naar allerlei bestemmingen in het land. De frequentie hiervan is zeer beperkt.

SLOT SOESTDIJK DOOR PATRIOTTEN OVERVALLEN

SOESTDIJK - 27 juli 1787 - Een groep van 300 tegenstanders van stadhouder Willem V heeft gisteravond getracht het slot Soestdijk te overvallen.

Bij het gevecht dat ontstond, sneuvelde de schildwacht Pullmann. De schildwacht had echter nog kans gezien de 90 man sterke wacht te alarmeren. De wacht, die na hevige gevechten de patriotten op de vlucht jaagde, verloor twee man. Bij de patriotten vielen vier doden. Twintig personen werden gevangen genomen. De stadhouder heeft beslist, dat voor de schildwacht Pullmann een gedenkteken zal worden opgericht. Bovendien zal jaarlijks op 26 juli bij dit monument een krans worden gelegd.

"Kranslegging jaarlijks op 26 juli bij monument van Christoffel Pullman"

foto Prentencabinet

Meer dan 100 jaar geleden was men al bezig met het vastleggen van dialecten en streektaalen. Zo werd in het tijdschrift "Nederduitsche Dialecten" van 1876 een bijdrage geleverd door J. Knoppers W.Kzn. in het Soester dialect. Over het verhaal kan ieder zo zijn mening hebben, en ook is het niet allemaal gekuiste taal. De weergave echter van het Soester dialect, van de Soester taal zoals die nu bijna niet meer gehoord wordt, is heel goed.

De Redactie

VAN DE SCHELDE TOT DE WEICHEL.

NEDERDUITSCH E DIALECTEN

IN DICHT EN ONDICHT,

UITGEKOZEN EN OPGEHELDERD

DOOR

JOH. A. LEOPOLD EN L. LEOPOLD.

EERSTE AFLEVERING.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1876.

WOARTOE GARRIT DE HEEREN VAN DE SNIKOAMER¹⁾ KAPOABEL ACHTTE.

(SOEST.)

»Jezemers Kriestemers, Garrit, wat hè 'k in 'n noarigheid ezeten; wat bin 'k blie, da je-d-ar bin, kèrell" riep Tring²⁾ uut, as ze der man in 't engd³⁾ uut de kark zag tuus kommen.

»Wel mings," zei Garrit, »je moakt me stik beduusd; wat is ar voorevullen? 'k Hijje van me levensdoagen nog nooit zoo hooren vleuken."

»Ongze Joap is vort," zei Tring.

»Joap vort? Dat 's Gosbiester't⁴⁾ wat te zeggen! Loopen of krupen kan ie niet; hie is dus vast estolen en dat hebben die slamieren van Utert⁵⁾ edoan!"

Moar jie weet niet wie die slamieren van Utert woaren, en doarom zè 'k je dat noeng⁶⁾ eerst zeggen.

Garrit en Tring woonden Affereng⁷⁾ op 't Gierengd⁸⁾, een oarig boeren-spulletje an den veenkant. Rongdom 't huus hà je 't bouw- en weiland, moar varderop was 't allemoal hei met struken en stravellen⁹⁾, waartusschen Joost, 'n luje weërgoai, zen schapen heude¹⁰⁾.

Garrit had 'n miseroabele jong tuusehoald, een breur¹¹⁾ van zen wuuf. Hie hiette Joap en was dwoas eboren. Dat jong was krom in mekoar edreid¹²⁾ en zen beenen zatten tot an de knieën met een vel an mekoar egreud.

Op een mooien margen kwammen der twee venters op 't Gierengd. Ze woaren wezen joagen en vroegen an Tring of ze wat uitrusten moggen. Tring wou ze in 't voorhuus loaten, moar doar mosten ze niks van hebben¹³⁾; ze gongen op den deel bie Tring en der kèrel zitten en zaggen toen doadelijk Joap, die derlu¹⁴⁾ mit zen roare bakkes zat an te kieken. Die twee joagers zeien, dat ze van Utert kwammen en dat ze zoo veul as an de Sniekoamer tuus hoorden. Ze vroegen, of ze Joap is noakend¹⁵⁾ bekieken moggen, en toen Garrit dit na veul spuls¹⁶⁾ had toeëstoan, zeien ze in 't engd, dat ze Joap wel wilden koopen, om 'm, as ie dood was, op de Sniekoamer stuk te snieën. Ze wouën Garrit en Tring vuuf gulden in de week geven, as zè 'm, na zen dood, moggen kommen weghalen. Moar doar hadden Garrit en Tring den duvel of ezien. In 'n wip stongd Garrit overeind en zei mit 'n vinnig¹⁷⁾ gezicht: »Wat denk jelu wel van

(1) Heeren van de sniekoamer, anatomisten. — (2) Tring, Trijn. — (3) In 't engd, eindelijk. — (4) Gosbiester't, God betere het. — (5) Utert, Utrecht. — (6) Noeng, nu. — (7) Affereng, achter den Eng, eene buurtschap onder Soest. — (8) Gierengd, Gierend (van gieren), een vierzijdig stuk grond zonder rechte hoeken. — (9) Stravellen, struweelen. — (10) Heude, hoedde. — (11) Breur, broer. — (12) Edreid, gedraaid. — (13) Moar doar mosten ze niks van hebben, maar dat wilden ze niet. — (14) Derlu, hen. — (15) Noakend, naakt. — (16) Spuls, na veel over en weer praten. — (17) Vinnig, boos.

ongs! Denk jje, lange slamieren, dat wullie Zoeders geen geveul in 't lief hebben? Vort, men deur uut! A je snieën wil, kun je een dood keu¹⁾ of een verlegen²⁾ kalf van me koopē, moar een mings! . . . hoe krieg je 't in je harsens! As de weergoai men huus uut of ik zel je d-er uut smieten!"

Garrit was geen mings om mee te malle as-t-ie vinnig was, en hie had een poar knuusten an 't lief van woar bēje-me! Dat zaggen die venters van Utert 'ok wel en doarom sneēn ze noa wat eskuusjes al gauw uut.

En noeng juist vuuf weken noa 't bezeuk van die lu was Jaop vort.

Toe Garrit noa de kark egoan was, had Tring er breur veurdeur³⁾ in 't zonnetje ezet en was an der wark egoan. Moar hoe roar sting ze te kieken, toe ze 'm loater weer in huus wou droagen. Eerst was ze arg verwongderd, moar doarna ward ze totaal disperoat. »Goskriestemers!" riep ze uut, »doar het de duvel mee espeuld⁴⁾, en wat zel Garrit noeng wel zeggen!"

Wel hongderdmoal gong ze noar den karkweg om te kieken of ze der kērel nog niet zag, en je zal 't noeng ok wel niet dwoas meer vingden, dat ze zoo geoaziteerd⁵⁾ op 'm anvloog, toe ze 'm in 't engd zag ankommen.

»Dat hebben die slamieren van Utert edoan," zei Garrit en hie liep as 'n roazende over 't arf. Overāl ging ie zeuken: in de woagenloos, in den tuung⁶⁾, asfer den barg⁷⁾, moar zongder dat 't wat gaf. Doar noa trok-t-ie mit Tring de hei op, moar ok al voor niks. »Bin ik ok niet dwoas," riep-t-ie in 't engd uut, »hie kån hier niet wezen! Loopen of krupen het ie nog nooit edoan: ze moeten 'm dus estolen hebben, en dat kan geen mings anders edoan hebben as die vilders uut de stad; moar doar zellen ze gendag van hebben, hoor!"

Daagsteransmargens⁸⁾ zette-d-ie 't peerd voor de hoskar⁹⁾ en ree mit een buurman van 'm noar Utert.

»Ze zullen 'm toch niet dood emoakt hebben," docht ie, »dat hebben ze 't hart in der lever niet. Ik wed, dat ze 'm, tot ie dood is, bie de gekken denken te bewoaren, en doarom zē 'k moar regelrecht noar 't gekkenhuus rieēn." En zoo deed ie.

Toe die voor dat huus ekommen was, bleef zen buurman bie 't peerd en stapte Garrit kordoat noar binnen. Een kērel met een schulk¹⁰⁾ voor, vroeg 'm wat ie hebben most, en Garrit, die zen eigen noeng niet langer boas kost, zette 't op een vleuken en zei, dat ie kwam om Joap terug te hoalen, die de heeren van de Sniekoamer estolen hadden. De kērel zette een lachende bakkes, riep teugen den man bie 't peerd, dat ie alles begrepen had en

(1) Keu, bigge. — (2) Verlegen, te vroeg geboren. — (3) Veurdeur, buiten. — (4) Doar het enz, daar steekt wat achter. — (5) Geoaziteerd, geagiteerd. — (6) Tuung, tuin. — (7) Barg, hooiberg. — (8) Daagsteransmargens, des anderen morgens. — (9) Hoskar, kar zonder veeren. — (10) Schulk, boezelaar, slootje.

zei toen teugen Garrit, dat ie moar mit 'm mee most goan. Ze gongen een mennigte gangen deur en kwammen in 't engd an een soort van afferhuus, waer de knecht een deur open dee en zei, dat Garrit doar moar binnen most goan en doar Joap wel vingden zou.

Garrit lachte in zen vuusje en docht: »Noeng zal ik derlu dat dieven wel afleeren!» Moar hie had niet lang tied om zoo te denken, wangt de kèrel sloot de deur affer 'm toe en liet 'm moerziel alleen in zooveul as een gekkenhok affer.

Hie moakte noeng een alleroakeligs misboar, moar dat hielp nievers¹⁾ voor: de knecht liet 'm der niet om uut. — Eerst noa een goed uur gong de deur open en kwammen ar een poar heeren binnen, die zeien, dat ze 't goed mit 'm voor hadden en zen pols is wilden veulen. Garrit, die zaffies an begon te begriepen, dat ze 'm yoor 'n dwoas anzaggen, raakte poeng mit erlu an de proat; hie vertelde alles en de geleerde lu lachten, dat ze der buuk vasthielen. Ze lieten Garrit veulen, dat 't dwoas was te meenen, dat de heeren van de Sniekoamer zen Joap zouen estolen hebben en zoo gongen ze in de beste arremenie²⁾ van mekoar of.

Garrit z'n buurman had in den tusschentied in 'n kroegie 'n borreltje enomen en 'n jong voor een poar centen 't pèerd loaten vasthouën; en mooi blie, dat Garrit in 't engd kloar was, vroeg-t-ie 'm of-t-ie³⁾ ok geen bekkie⁴⁾ vatten wou; moar Garrit had er noa al 't voorevullene⁵⁾ niks geen zinnigheid in.

Zongder boe of ba reën ze noeng weer noar 't Gierengd en ze woaren nog niet goed en wel op de warf of Tring riep al uut de varte: »Kiek moar niet langer zoo zunig⁶⁾, Joap is al terécht; de luje Joost het 'm van margen, toen-d-ie entennesten⁷⁾ zocht, ongder een struuk evongden.»

Joap was voor 't eerst van zen leven an 't krupen egoan! —

Garrit had ar geen schik of, dat ie te Utert zoo te pas ekommen was, en as de een of de angder, die ar zoo ietwat of ehoord had, hum ar mee ploagen wilde, zei-d-ie in 't engd: »Hou ar noeng je mongd moar over en denk moar is an Jakobus III vars 2:

»We strukelen allen in veule.»"

Franecker.

J. Knoppers, W.Kzn.

(1) Nievers, nergens. — (2) Arremenie, harmonie. — (3) Het Soestersch dialect is, als zoovele andere, bijzonder rijk aan euphonische letters. — (4) Bekkie, slokje. — (5) Voorevullene, voorgevallene. — (6) Zunig, droevig. — (7) Entennesten, eendennesten.

HEIDE- EN PLAGGENHUTTEN

door Engelbert Heupers

Op de heide en in het Soesterveen leefden de armsten der armen: de bezembinders en eekschillers.

Zij woonden in petieterige huisjes en hutten, opgebouwd van zoden en plaggen. Sommige waren half onder de grond, de muren opgemetseld met leem en koemest, het dak bedekt met zoden en heideplaggen. Deze hutten stonden langs de veenrand en op de heide in de buurt van de Wieksloterweg, het Vaarderhoogt, op Kouddoorn en langs de Veenzoom.

Mensen en dieren leefden onder één dak. Er was geen schoorsteen, soms was er een gat in het dak voor de rook. Ruiten ontbraken. Het licht kwam door de enige deur, die het huisje had, zodat er binnen altijd een schemerdonker heerste. De afscheiding tussen mensen en dieren bestond slechts uit een aarden wal van zoden en heiplaggen. Aan de éne zijde huisden de mensen, aan de andere zijde leefden de dieren onbekommerd hun bestaan.

Evert van de Brink, een hoogbejaarde Soestenaar, die in zijn jeugd de plaggenhutten nog heeft meegemaakt en bevriend was met hun bewoners, vertelt over de veenhutten en schudt met zijn hoofd bij de herinneringen aan deze mensonterende toestanden die toch wel als gewoon werden aanvaard. Men wist niet beter. Alle comfort ontbrak. Er was geen water, geen licht en geen toilet. Een bed was een ongekende weelde. Een bos stro in een hoek van het vertrek, wat dorre en droge bladeren en een paar oude en versleten dekens deden dienst als slaappleats voor de nacht. Voor zover er geen vuur brandde, kwam de warmte van de geit of het schaap.

Er hing een penetrante geur, veroorzaakt door het samenwonen van mens en dier. Van behoorlijke ventilatie was immers geen sprake.

Alleen de deuropening liet licht en lucht toe. De rook van het vuur verdween of door de deuropening of door een gat in het dak.

Slechts vier aarden muren en een dak van stro en heideplaggen beschermde de holbewoners tegen de natuurelementen.

Deze schamele huisjes werden bewoond door de zogenaamde bezemboueren: bezembinders, boendermakers en eekschillers, onder wie er luisterden naar de naam van Jan Muis, Kouwe Jaap en Jan Muts.

Naast het bezembinden zochten ze "sparrenotte" (= denappels) om te verkopen als vuuraanmakers.

Het waren armoedzaaiers, die een armetierig bestaan leidden.

Meestal bezaten ze niet meer dan een magere geit, soms een schaap en een paar konijnen of kippen.

's Winters schaarden ze zich rondom het open vuur en als de wind gierde door alle gaten en kieren van de hut en de sneeuw rondstoof, luisterden ze naar de verhalen van liefde en haat, naar de spookverhalen en naar de vertelsels over "veurgezichten", waarin ze nog geloofden. "Je kriegt er zo'n stichtelijk geveul van" werd er gezegd.

De bewoners leefden dicht bij de natuur. Ze konden rustig in de zon zitten en genieten van de dag. Ontevreden met hun bestaan waren zij niet en van erbarmelijke woningtoestanden hadden zij nog nooit gehoord. Ze hoefden geen huur te betalen en waren baas in eigen huis, al was dat maar een armzalige krot. Aan niemand waren zij verantwoordig schuldig. Ze erkenden geen gezag, geen overheid, die hen wetten stelde, al hadden ze een afkeer van en een heimelijke angst voor veldwachters en koddebeiers.

In de jaren twintig van deze eeuw waren er nog enkele van deze hutten. Mettertijd veranderden de hut- en holbewoners van mentaliteit en gingen zij omzien naar geriefelijker woningen.

foto Prentencabinet

foto Prentencabinet

Hebt u al een bezoek gebracht aan de oudheidkamer?

Nieuwe leden/donateurs tot 1 augustus 1982

J.C. Bader	Ambachtseheerelaan 1	Harmelen
Mevr. J. Bodewes-Wanzing	Kerkpad ZZ 39A	Soest
Mevr. G.J. Boekamp	Rubenslaan 74	Soest
Ir. S.H. Brunekreef	p/a Lange Brinkweg 77	Soest
A. van Doorn	Staringlaan 29	Soest
Drs. G. Gerritse	Emmalaan 4	Soest
D. de Haan	Van Goyenlaan 11	Soest
Mevr. M. van Herwaarden	Rubenslaan 15	Soest
J. Hoffman	Winterdijkstraat 30	Amsterdam
H. Kraal	Talmalaan 32	Soest
A.C. Pellis	Titus Brandsmastraat 13	Soest
Mevr. G. Pronk- van Amerongen	Willaertstraat 13	Soest
C.L. v. Tricht	Akkerweg 38	Huizen
Chr. Uiterwijk	Kerkpad NZ 49	Soest
Marianne Westenberg	Kolonieweg 11	Soest
F.G.W. de Wit	Weidsteeg 65	Culemborg